

TÜRK CUMHURİYETLERİNE YATIRIM YAPAN TÜRK FİRMALARININ KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Raif PARLAKKAYA*
(*Selçuk Üniversitesi, Türkiye*)

Hüseyin ÇETİN**
(*Selçuk Üniversitesi, Türkiye*)

Halil AKMEŞE***
(*Selçuk Üniversitesi, Türkiye*)

GİRİŞ

1992 yılında dağılan Sovyetler Birliği'nin ardından bu bölgede birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan eden bu devletlerden bazıları da Türk Cumhuriyetleri'dir. Bağımsızlıklarına kavuşan ve pek çok alanda doğal kaynaklara sahip olan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında ekonomik ilişkiler halen bir çok alanda devam etmekle birlikte çeşitli alanlarda birçok sorunların yaşandığı bir gerçektir. Türk Cumhuriyetlerinin sahip oldukları ekonomik imkânlar yanında, yeni bir sisteme geçmenin zorlukları da bu ülkeleri her türlü tesire ve tavsiyeye açık hale getirmiştir.¹ Sovyetlerin Birliğinin izlediği merkeze bağımlı sanayi gelişme politikası nedeniyle, Türk Cumhuriyetleri'nde bu dönemde küçük sanayinin gelişmediği bilinmektedir. Buna karşılık Türkiye, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri modelleriyle sanayinin gelişimi konusunda önemli mesafeler almış, değerli birikimlere sahip olmuştur. Türkiye bu birikimlerini, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarını takiben bu ülkelere aktarmaya başlamıştır. Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını takiben çok sayıda Türk müteşebbis bu ülkelerde yatırım yapmış ve Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Halen, Türk Cumhuriyetleri'nde yaklaşık 2000

---

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Konya, Türkiye.

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Konya, Türkiye.

*** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Konya, Türkiye.

¹ Muhammet Akdiş, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler-Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler", <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak5.htm>, e.t., 04.04.2009

Türk müteşebbis faaliyet halindedir.² Bu ülkelerde faaliyet gösteren Türk Firmalarının yatırım kararı almadan önce, yatırımı yaparken ve yatırımı yaptıktan sonraki süreçte; politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik sorunlarla karşılaştıkları bilinmektedir. Burada Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarının üzerinden geçen sürenin kısalığı, birçok alanda yapısal ve teknik eksiklerinin devam etmesinin önemli bir nedenidir. Bu sorunların aşılması ve bu ülkelerde iyi bir yatırım ortamının oluşturulması ile halen bu ülkelerde faaliyet gösteren Türk Firmalarının faaliyetlerine etkin ve verimli bir şekilde devam edebilmelerini ve Türk Firmalarından yenilerinin bu bölgelere yatırım yapabilmelerini sağlayacaktır.

1. Türk Cumhuriyetlerine Genel Bir Bakış

Sovyetler Birliği'nin ardından bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dır. Çalışmanın bu aşamasında bu cumhuriyetlerin sosyo-ekonomik yapıları ile ilgili kısa bilgiler vermek yerinde olacaktır.

1.1. Azerbaycan

86.600 km² toprağa sahip olan Azerbaycan'ın 7,6 milyon nüfusu vardır. Para birimi Manat olan Azerbaycan'da kişi başına düşen gelir 506 \$ civarındadır. Azerbaycan, 4,5 milyar ton petrol rezervi, 118,65 milyar m³ doğalgaz rezervi, yıllık yaklaşık 788 bin ton pamuk üretim kapasitesi ve dünya havyar üretiminin %80'ini karşılayan yapısı ile dünyanın stratejik öneme sahip bir bölgesinde yer almaktadır. Bu topraklar zengin petrol yatakları ve madenleri ile eski Sovyetler Birliği'ni de ihya etmiştir.³ Sovyetler Birliği'nin uzun süre süper güç olarak kalmasının arkasında Azerbaycan'ın önemli katkıları bulunmaktadır. 1913 yılında Rusya'da mevcut 8 milyon ton petrolün 7 milyon tonu Azerbaycan'dan elde edilirken, 1941 yılında Sovyetler Birliği tarafından üretilen 30 milyon ton petrolün 22 milyon tonunun Azerbaycan'dan çıkarılması bu katkının somut bir göstergesidir.

1.2. Kazakistan

Türk Cumhuriyetleri arasında 2.724.900 km² toprağı ile en büyük yüzölçümüne sahip olan Kazakistan'ın nüfusu 15,9 milyon kişi olup para birimi Tenge'dir. Kişi başına düşen milli geliri 1.404 \$'dır. Zengin doğal kaynaklara

² Kabasakal, Öner, "Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Kalkınmalarında Tika'nın Rolü", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/kazak.doc>, e.t. 04.04.2009

³ Azerbaycan Ülke Raporu, TİKA Raporları, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.04.2009

sahip olan Kazakistan, eski Sovyetler Birliği'nin krom rezervlerinin %90'ı, çinko rezervlerinin %50'sine sahiptir. Eski Sovyetler Birliğinin üçüncü büyük kömür havzasına(50 milyar ton rezerv) ve tarıma elverişli arazinin 1/5'ine sahiptir. Ülkede 7 bini aşkın akarsu vardır. Ülkenin doğusundaki 28 milyon hektarlık bir orman varlığı kağıt sanayiine katkıda bulunur. Bunun dışında petrolden uranyuma kadar çok geniş maden zenginliklerine sahiptir Ülkede 16 milyar varilden daha fazla petrol rezervi olduğu kanıtlanmıştır. Kazakistan'ın artan petrol ihracatı ve enerji sektörüne giren yabancı yatırımlar sayesinde ülke ekonomisi yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır.⁴

1.3.Özbekistan

Özbekistan, 25 milyonu aşan nüfusu ve Sovyet döneminde inşa edilmiş sanayi yapısı ile diğer Cumhuriyetlere göre ekonomik olarak daha gelişmiş bir yapıya sahiptir.⁵ Kişi başına düşen milli geliri 484 dolar olan Özbekistan 447.400 km² toprağa sahiptir. Özbekistan ekonomik olarak da önemli imkânlarla sahiptir. Özbekistan'ın pamuk üretimi Sovyetler Birliğinin %50'lik ihtiyacını karşılamakta idi. Et, süt, yumurta yönünden de oldukça gelişmiş bir üretim potansiyeline sahiptir. İpek üretimi ve meyvecilikte ileridir. Ülkenin en büyük bölümünü kaplayan Kızıl Kum Çölü'nün zengin doğal gaz, altın ve uranyum yataklarına sahip olduğu bilinmektedir. Özbekistan'ın sahip olduğu yıllık 100 ton kapasiteli altın madeni dünyadaki en büyük altın ocaklarının üretiminden çok daha fazla kapasiteye sahiptir. Ayrıca Özbekistan'da stratejik bir madde olduğu için miktarı tam belirtilmeyen ve işletilmekte olan Uranyum yatakları da bulunmaktadır.

1.4.Kırgızistan

4,5 milyon kişilik nüfusu ile 198.500 km² toprağa sahip olan Kırgızistan'ın kişi başına düşen milli geliri 404 \$'dır. Kırgızistan'ın hayvancılık ağırlıklı bir ekonomik yapısı vardır. 4000'den fazla bitki çeşidine sahiptir. Çok sayıda hidroelektrik santrali ile yılda 9.3 milyar Kwh. elektrik enerjisi üretilmektedir. Kırgızistan sınırlarındaki Tanrı dağlarında 10 milyon ton rezervli demir filizi bulunmaktadır. Bu dağların güneyinde civa, sürme ve altın yatakları da vardır. Fergana vadisinde petrol ve gaz yatakları mevcuttur. Kırgızistan kömür yatakları bakımından 31 milyon ton rezerv ile Orta Asya'da birinci sırada yer almaktadır.

1.5.Türkmenistan

⁴ Kazakistan Ülke Raporu, TİKA raporları, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.05.2009

⁵ Faruk Uysal, (2004) "Özbekistan Ülke Raporu", **Tika Raporları**, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.05.2009

Kişi başına milli geliri 920 dolar olan Türkmenistan'ın nüfusu 4,6 milyon kişi, yüzölçümü ise 488.100 km²'dir. Türkmenistan ekonomisi köy ekonomisine dayanır. Üretimde pamuk ve bağcılık önemli bir yer tutar. Üretilen pamuğun ancak %1'i Türkmenistan'da işlenebilmektedir. Besicilik ve tarımsal ürünler yönünden zengindir. Yarım milyon hektar arazisi sulanabilmektedir. Kükürt, sodyum sülfat, sülfür, iyot ve krom gibi maden yataklarına sahiptir. 1990 yılı rakamlarına göre yıllık 88 milyar m³ doğal gaz üretimi vardır. Petrol üretimi de yıllık 5,8 milyon ton gibi azımsanmayacak miktardadır.⁶

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türk Cumhuriyetleri'nin neredeyse tamamının hem yer üstü hem de yer altı zenginlikleri oldukça fazladır ve bu durum bu bölgeyi tüm dünya açısından ekonomik, sosyal ve politik bakımdan bir cazibe merkezi haline getirmektedir.

2.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışma, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleri'nde Türk müteşebbislerinin 1992–2009 yılları arasında yapmış oldukları yatırımların boyutu ve karşılaştıkları temel sorunların ve bu sorunları giderilmesi için alınması gereken tedbirleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'da bulunan ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan alınan listedeki Türk Firmaları üzerinde yapılmış olup, anketler e-posta yolu ile gönderilmiştir. Ayrıca ilgili ülkelerdeki birçok firma yetkilisi, telefon yolu ile aranarak hem ankette yer alan konularla ilgili gerekli bilgiler verilmiş, hem de yetkililerle ankette yer alan sorulara yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Her bir ülke için yaklaşık 12–15 firma tesadüfi örneklem yolu ile seçilmiş, toplam 65 firmaya bu anketler gönderilmiştir. Anket uygulamalarında 30 firmadan geri dönüşüm olmuş ve başarı düzeyi %46,15 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 1'de ankete katılan firma sayıları ve katılım oranları görülmektedir. Uygulanan ankette, Türk müteşebbislerinin bu ülkede yaptıkları yatırımların boyutu ve karşılaştıkları temel sorunları tespiti yönelik 24 soruya yer verilmiştir. Anket uygulandıktan sonra veriler Microsoft Excel paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1 Anketin Uygulandığı Ülkeler ve Katılım Oranları

Ülkeler	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Azerbaycan	8	26,67
Özbekistan	7	23,33
Kırgızistan	7	23,33

⁶ Akdiş, a.g. internet adresi.

Kazakistan	6	20
Türkmenistan	2	6,67
Toplam	30	100

2.1. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk firmalarındaki anketimize katılan yöneticilerle ilgili bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ankete Katılan Yöneticilerin Görevi ve Katılım Oranları

Ankete Katılan Yöneticiler	Sayısı	Yüzde (%)
Genel Müdür	20	66,67
İşletme Sahibi	4	13,33
Finans Müdürü	2	6,67
Yönetim Kurulu Üyesi	3	10
Satın Alma Müdürü	1	3,33
Toplam	30	100

Ankete katılan yöneticilerin tamamı erkek olup; % 66,67’si genel müdür, %13,33’ü işletme sahibi, %10’u yönetim kurulu üyesi, %6,67’si finans müdürü ve %3,33’ü satın alma müdürüdür.

Tablo 3: Ankete Katılan Firmaların Sektörleri ve Katılım Oranları

Sektör	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Sanayi (Üretim) İşletmesi	19	63,33
Hizmet İşletmesi	6	20
Ticari İşletme	5	16,67
Toplam	30	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi ankete katılan firmalardan %63,33’ü sanayi (üretim) işletmesi, %20’si hizmet işletmesi ve kalan %16,67’si ise ticaret işletmesidir. Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk firmalarının büyük bir çoğunluğunun üretim işletmesi olduğu anlaşılmaktadır. Anketimize katılan Türk Firmalarının alt sektörleri de Tablo 4’de görülmektedir. Buna göre sırasıyla Gıda, Tekstil, Plastik, Haberleşme, İnşaat, Mobilya, Deri Sanayi, Otomotiv-Yedek Parça, Restoran ve Market işletmeleri gelmektedir.

Tablo 4: Ankete Katılan Firmaların Alt Sektörleri ve Katılım Oranları

Sektör	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Gıda	9	30
Tekstil	5	16,67
Plastik	3	13,33
Haberleşme	2	10
İnşaat	2	6,67
Mobilya	2	6,67
Deri Sanayi	2	6,67

Otomotiv-Yedek Parça	2	6,67
Restoran	2	6,67
Market	1	3,35
Toplam	30	100

2.1.1.Yapılan Yatırımların Miktarı

Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk Firmaları'nın yatırımlarının miktarları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Türk Müteşebbislerin Yatırımlarının Tutarı

Yapılan Yatırımın Tutarı(\$)	Firma Sayısı	Yüzde (%)
1.000.000 ve üzeri	14	46,67
500.000-999.000	8	26,67
100.000-499.000	4	13,33
50.000-99.000	3	10
10.000-49.000	1	3,33
Toplam	30	100

Tabloya göre 1.000.000 \$ ve üzerinde yatırım tutarı olan Türk firması sayısı 14'tür ve anket yapılan firmaların toplam %46,67'sini oluşturmaktadır, bu oldukça yüksek bir rakamdır. Ankete katılan firmaların %26,67'si 500.000-999.000 \$, %13,33'ü 100.000-499.000 \$, %10'u 50.000-99.000 \$ ve %3,33'ü de 10.000-49.000 \$ aralığında yatırımı bulunmaktadır. Türk müteşebbislerince gerçekleştirilen 1.000.000 \$ ve üzeri yatırımlar daha çok ticaret, telekomünikasyon, otel işletmeciliği, süpermarket işletmeciliği, müteahhitlik, petrol ürünleri, plastik ve gıda imalatında yoğunlaştığı görülmektedir.

2.1.2.Yatırım Yapan Türk Firmalarının Sermaye Yapıları

Tablo 6'da Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk firmalarının sermaye yapıları gösterilmektedir.

Tablo 6: Türk Firmalarının Sermaye Yapıları

Sermaye Yapıları	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Tamamı Türk Firmasına Ait	23	76,67
İlgili Ülke Müteşebbisleri ile Ortaklık	5	16,67
Diğer Ülke Müteşebbisleri ile Ortaklık	2	6,66
Toplam	30	100

Ankete katılan Türk firmalarından %76,67'sinin sermayesinin tamamı kendilerine ait olup, %16,67'si ilgili ülke müteşebbisleri ile ortaklık şeklinde kurulmuştur. %6,66'lık kısım ise diğer ülke müteşebbisleri ile ortaklık şeklinde faaliyet gösteren firmalardır.

2.1.3.Türk Firmalarının Faaliyet Süreleri

Türk Cumhuriyetleri'ne yatırım yapan firmaların yatırım süreleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Firmaların Faaliyet Süreleri

Süre	Firma Sayısı	Yüzde (%)
0-4 Yıl	7	23,33
5-10 Yıl	13	43,33
11-15 Yıl	10	33,34
Toplam	30	100

Tabloya göre ankete katılan firmaların %23,33'ü 0-4 yıl arası, %43,33'ü 5-10 yıl arası ve %33,34'ü ise 11-15 yıl arasında bu ülkede faaliyet göstermektedir.

2.1.4. Türk Müteşebbislerinin Türk Cumhuriyetlerine Yatırım Yapma Nedenleri

Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk Müteşebbislerin bu ülkelere yatırım yapma nedenleri Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Türk Müteşebbislerin Türk Cumhuriyetlerine Yatırım Yapma Nedenleri

Müteşebbislerin Yatırım Yapma Sebepleri	Yüzde (%)
Yeni bir pazar olduğu için	50,98
Ucuz işçilik imkanlarının olmasından	27,45
Vergi ve teşvik avantajlarından yararlanmak için	10,78
Hammadde kaynaklarına yakın olduğu için	6,86
Hızla Gelişen Bir Ülke Olması	2,94
Diğer Nedenler	0,99

Tabloya göre Türk müteşebbislerin Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapmasındaki en önemli neden %50,98 ile bu ülkelerin yeni bir pazar olmasıdır. Diğer nedenlere bakıldığında %27,45 ile ucuz işçilik imkânlarının olması, %10,78 ile vergi ve teşvik avantajlarından yararlanmak, %6,86 ile hammadde kaynaklarına yakın olması, %2,94 hızla gelişen bir ülke olması şeklinde sıralanmaktadır. Diğer nedenler ise yaklaşık %1'dir.

2.1.5. Türk Firmalarının Karşılaştıkları Sorunlar

Bu başlık altında Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan firmalarının; kuruluş yeri, mevzuat ve yasal düzenlemeler, teknik alt yapı, hammadde, personel ve mal ve hizmetin pazarlanması-dağıtılması ile ilgili karşılaştıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.1.5.1. Kuruluş Yerinden Kaynaklanan Sorunlar

Kuruluş yerinden kaynaklanan sorunlarınız var mıdır? sorusuna verilen cevaplar Tablo 9’de gösterilmektedir.

Tablo 9: Kuruluş Yerinden Kaynaklanan Sorununuz Varmı?

Evet/Hayır	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Evet	14	46,67
Hayır	16	53,33
Toplam	30	100

Tabloya göre ankete katılan firmalardan %46,67’si Evet cevabını verirken, geri kalan %53,33’lük kısım ise Hayır cevabını vermiştir. Kuruluş yerinden kaynaklanan sorunlarınız nelerdir sorusuna verilen cevaplar Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9: Türk Firmalarının Kuruluş Yerinden Kaynaklanan Sorunlar

Kuruluş Yerinden Kaynaklanan Sorun	Yüzde (%)
Personel temini ve çalıştırılması	52,38
Ulaşım problemi mevcut	16,67
Alan sıkıntımız var	9,53
Su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri noktasında problemler mevcut	7,14
Pazara (toptancılar ve perakendeciler) uzaklık	7,14
Hammedde ve yardımcı madde satıcılarına uzaklık	7,14

Tabloya göre Türk Firmalarının kuruluş yeri ile ilgili karşılaştıkları en önemli sorun %52,38 ile personel temini ve çalıştırılması gelmektedir. Çalışan personelin performansının iş yerindeki faaliyetlerin verimliliğinin artırılması konusundaki önemi göz önüne alındığında bu rakam oldukça yüksektir. İkinci olarak, %16,67 ile ulaşım problemi gelmektedir ve bu da üretilen mal ve hizmetin pazarlanması ve dağıtılmasında firmalar açısından ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Ayrıca ülke içinde yapılacak iş gezileri veya diğer ülkelerden gelecek müşterilerin ulaşım problemleri de firma iş performansını olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Karşılan üçüncü sorun, %9,53 ile iş yeri alan sıkıntısıdır. Bu sorunları takiben; %7,14 ile su, elektrik, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinden kaynaklanan problemler, pazara (toptancı ve perakendeciler) uzaklık ve hammadde ve yardımcı madde satıcılarına uzaklık gelmektedir.

2.1.5.2.Mevzuatla İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Türk Firmalarının mevzuat ile ilgili karşılaştıkları sorunlar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Türk Firmalarının Mevzuatla İlgili Sorunları

Mevzuattan Kaynaklanan Sorun	Yüzde (%)
Hukuki yapının genel olarak yetersizliği	34,51
Bankacılık hizmetlerinin gelişmemiş olması	23,02
Vergi sisteminin karışıklığı ve ağırlığı	21,24
Gümrük idarelerindeki sorunlar	12,39
Alacakların tahsili	4,42
Kambiyo mevzuatından kaynaklanan sorunlar	2,65
Para transferindeki zorluklar	1,77

Tabloya göre mevzuat ile ilgili karşılaşılan en önemli sorun %34,51 ile hukuki yapının genel olarak yetersizliği ve yatırım yapan firmalar açısından, faaliyet konusu ile faaliyet konusu dışında meydana gelebilecek olumsuz uygulamalara karşı genel hukuki yapıdaki bu eksiklik önemli bir sorun oluşturmaktadır. İkinci olarak %23,02 ile ekonomik hayatın en önemli aktörlerinden biri olan bankacılık hizmetlerinin gelişmemiş olması, özellikle ihracat-ithalat işlemleri ile diğer bankacılık işlemlerinin yapılmasını aksatmakta ve bu da yatırımcıları zor durumda bırakmaktadır. Vergi sisteminin karışıklığı ve ağırlığı %21,24 ile üçüncü sırada gelmektedir. Diğer önemli sorunlardan birisi de %12,39 ile gümrük işlemlerinde ki sorunlardır ve özellikle ihracat ve ithalat yapan firmalar açısından ciddi bir sorundur. Diğer sorunlar ise; %4,42 ile alacakların tahsili, %2,65 ile kambiyo mevzuatından kaynaklanan sorunlar ve %1,77 ile para transferindeki zorluklardır.

2.1.5.3. Teknik Alt Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Türk Firmalarının karşılaştıkları teknik alt yapıdan kaynaklanan sorunlar Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11: Teknik Alt Yapı İle İlgili Sorunları

Teknik Alt Yapıdan Kaynaklanan Sorun	Yüzde (%)
Bakım-onarım ve servis hizmetlerinin yetersizliği	43,62
Yan sanayinin gelişmemiş olması	29,78
Haberleşme ve internet hizmetlerindeki yetersizlik	12,77
Diğer altyapı eksiklikleri	11,7
Ulaşım hizmetlerinin yetersizliği	2,13

Tabloya göre bakım-onarım ve servis hizmetlerinin yetersizliği %43,62 ile en önemli sorun olarak görülmektedir, bunda bu hizmetleri verecek teknik personel eksikliği de önemli bir etkidir. Bir diğer önemli sorun ise %29,78 ile yana sanayinin gelişmemiş olması gelmektedir. Özellikle üretim yapan işletmeler açısından hem kullandıkları makine ve teçhizatın parçalarının bulunması, hem de araç-gereç ile ilgili gerekli parçaların temini noktasında

büyük sorunlar yaşanmaktadır. Haberleşme ve internet hizmetlerindeki yetersizlikte %12,77 ile önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Özbekistan'daki ve Kırgızistan'daki firmaların bu sorunla daha fazla karşılaştıkları görülmektedir. Diğer bir sorun ise %11,70 ile diğer alt yapı eksiklikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak ankete katılanların %2,13'ü ulaşım hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklanan sorunları belirtmiştir.

2.1.5.4.Hammadde Temininde Karşılaşılan Sorunlar

Hammadde temininde sorun yaşıyor musunuz sorusuna verilen cevaplar Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Hammadde Temininde Sorun Yaşıyor musunuz?

Evet/Hayır	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Evet	14	46,67
Hayır	16	53,33
Toplam	30	100

Tabloya göre ankete katılanların %46,67'si Evet cevabını vermiş, geri kalan %53,33'ü ise Hayır cevabını vermiştir. Evet, cevabını verenlere, ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorusuna verilen cevaplar Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13: Hammadde Temininde Karşılaşılan Sorunları

Hammadde Temininden Kaynaklanan Sorun	Yüzde (%)
İthalata bağlı olanlardan karşılaşılan sorunlar	35,71
Her iki gruptan karşılaşılan sorunlar	28,27
İç piyasadan temin edilenlerden karşılaşılan sorunlar	21,43
Her iki grupta da sorunla karşılaşmıyoruz	14,29

Tabloya göre ankete katılanlardan %35,71'i hammadde temininde ithalata bağlı, %21,43'ü ise iç piyasadan hammadde temininde sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. %28,27'si hammadde temininde hem ithalata bağlı hem de iç piyasadan kaynaklanan sorunlar bulunduğunu belirtmişlerdir. Ankete katılanların %14,29'luk kısmı ise her iki gruptan da sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

2.1.5.5.Personel İle İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk Firmaları bu ülkelere çok ciddi istihdam imkânları getirmiştir. Tablo 14'de görüldüğü gibi ankete katılan firmalarda %4,86 ile toplam 397 T.C. vatandaşı personel çalışırken, %94,70 oranında 7.732 adet ilgili ülke vatandaşı çalışmaktadır. Ayrıca bu firmalarda %0,44 oranında 36 adet diğer ülke vatandaşları çalıştırılmaktadır.

Tablo 14: Çalışan Personelin Uyuşuğu ve Oranları

Çalışan Personelin Uyuşuğu	İşçi Sayısı	Yüzde (%)
T.C. Vatandaşı	397	4,86
İlgili ülke vatandaşı	7.732	94,7
Diğer ülke vatandaşları	36	0,44
Toplam	8.165	100

Personel ile ilgili sorun yaşıyor musunuz sorusuna verilen cevaplar Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15: Personel İle İlgili Sorun Yaşıyor musunuz?

Evet/Hayır	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Evet	26	86,67
Hayır	4	13,33
Toplam	30	100

Tabloya göre, ankete katılanların %86,67’si Evet cevabını vermiş, %13,33’ü ise Hayır cevabını vermiştir. Evet, cevabını verenlerin personel ile ilgili karşılaştıkları sorunlar ise Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16: Çalışan Personelle İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Çalışanlarla İlgili Sorunlar	Yüzde (%)
Tecrübe ve Deneyim Eksikliği	35,16
Kültürel Sorunlar	18,68
Teknik Bilgi Eksiklikleri	17,58
Ücret Sorunu	8,79
Performans Düşüklüğü	8,79
İşte Devamlılık	8,79
Dil sorunu	2,2

Türk Cumhuriyetlerine yatırım yapan Türk firmalarının karşılaştıkları en önemli sorun, faaliyetlerin etkinliği ve verimliliğinde, karın artırılmasında çalışan elemanların katkısı düşünüldüğünde, iş gücü ile ilgili sorunlardır. Hem vasıflı eleman temini noktasında, hem de bulunan elemanların performansı noktasında ciddi sorunlar vardır. En önemli sorun %35,16 ile tecrübe ve deneyim eksikliğidir. Diğer bir sorun ise %18,68 ile kültürel sorunlardır. Ayrıca teknik bilgi eksiklikleri de %17,58 ile ciddi bir sorun olarak gözükmektedir. Bu sorunları; ücret, performans düşüklüğü ve işte devamlılık gibi sorunlar %8,79 ile izlemektedir. Son olarak %2,20 ile dil sorunu gelmektedir. Her ne kadar bu ülkelerde Türkçe konuşuluyor olsa da özellikle Azerbaycan dışındaki diğer Türk Cumhuriyetleri’nde konuşulan Türkçe, Türkiye’de konuşulandan oldukça farklıdır. Telefon ile görüştüğümüz firma yetkilileri, işte devamlılık noktasında çalışan elemanların kısa bir süre çalıştıktan sonra, başta Rusya olmak üzere diğer ülkelere gittiklerini söylemişlerdir.

2.1.5.6. Pazarlama ile İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Türk Firmalarının ürettikleri mal ve hizmeti pazarlama ve dağıtım şekilleri Tablo 16’de gösterilmiştir. Tabloya göre ankete katılan firmaların %42,11’i kendi pazarlama ağını kullanırken, %5,26’sı başka firmaların ağını kullandıklarını, %36,84’ü ise her iki yolu da kullandıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılanların %15,79’u ise pazarlama ve dağıtım ile ilgili bir konularının olmadığını bildirmişlerdir.

Tablo 16: Pazarlama ve Dağıtım Şekilleri

Pazarlama Yöntemi	Yüzde (%)
Kendi pazarlama ağıımız var	42,11
Her iki yolla pazarlıyoruz	36,84
Konumuzla ilgisi yok	15,79
Başka firmaların ağını kullanıyoruz	5,26

Pazarlama ve dağıtımda karşılaşılan sorunlar ise Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17: Pazarlama ve Dağıtımda Karşılaşılan Sorunlar

Pazarlama ve Dağıtımda Karşılaşılan Sorunlar	Yüzde (%)
Fiyat rekabeti	38,89
Ödeme güçlükleri	27,78
Ara toptancılar ve perakendecilerle yaşanan sorunlar	20,83
Yasal engeller	6,94
Ürünün zamanında teslim edilmemesi	5,56

Tablo 17’e göre karşılaşılan en önemli sorun, %38,89 ile fiyat rekabetidir. Diğer önemli bir sorun ise %27,78 ile ödeme güçlükleridir. Ara toptancılar ve perakendecilerle yaşanan sorunlar %20,83 ile 3. sırada gelmektedir. Ayrıca yasal engeller ve ürünün zamanında teslim edilmemesi de pazarlama ve dağıtımda karşılaşılan sorunlardandır.

2.1.5.7. Yatırımlarla İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Yatırımınızı genişletmeyi düşünüyor musunuz sorusuna ankete katılanların verdikleri cevaplar Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: Yatırımınız Genişletmeyi Düşünüyor musunuz?

Evet/Hayır	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Evet	20	66,67
Hayır	10	33,33
Toplam	30	100

Tabloya göre ankete katılanların %66,67’si yatırımını genişletmeyi düşünürken, geri kalan %33,33’lük bir kesin ise düşünmemektedir. Düşünmeyen firmaların nedenleri Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19: Yatırımını Genişletmeyi Düşünmeyen Firmaların Nedenleri

Yatırım Kararı ile İlgili Sorunlar	Yüzde (%)
Ülkedeki politik istikrarsızlık	24,44
Ülkedeki ekonomik istikrarsızlık	22,22
Ülkedeki iş ve yatırım ortamı	15,56
İşçi temininin zorluğu	11,11
İhracat olanaklarının yetersiz olması	8,89
İç pazar yetersizliği	6,67
Hammadde temininin zorluğu	6,67
Bürokrasi	2,22
Yoğun rekabet ortamı	2,22

Tabloya göre yatırımını genişletmeyi düşünmeyen firmaların en önemli nedeni bu ülkelerdeki politik ve ekonomik istikrarsızlıktır. Ülkedeki iş ve yatırım ortamı, işçi temininin zorluğu, ihracat olanaklarının yetersiz olması, iç pazar yetersizliği, hammadde temininin zorluğu, bürokrasi ve yoğun rekabet ortamı yatırım yapmayı düşünmeyen yatırımcıların belirttikleri nedenleridir.

Tablo 20’de ise yatırımını genişletmeyi düşünen firmaların bunu nasıl finanse edecekleri ile ilgili soruya verdikleri cevaplar görülmektedir.

Tablo 20: Yatırımını Genişletmeyi Düşünen Firmaların Finansman Yöntemleri

Yatırımı Genişletme Finansmanı	Yüzde (%)
Bu ülkeden sağlayacağımız gelirle	62,79
Öz kaynaklardan finanse ederek	20,93
Banka kredisi ile	16,28

Tablo 20’de yatırımını genişletmeyi düşünen firmaların, yatırımlarını finanse etme yöntemleri gösterilmiştir. Buna göre, firmaların %62,79’u yatırımlarını ilgili ülkeden elde edecekleri gelirle, %20,93’ü öz kaynaklarla ve kalan %16,28’i ise banka kredisi ile finansmanlarını sağlayacaklardır.

2.1.6.Son Ekonomik Krizle İlgili Değerlendirmeler

ABD’de 2007 yazında meydana finansal piyasalarda meydana sorunlar, Eylül 2008’de küresel bir krize dönüşmüş, kredi piyasalarında işlemler durmuş, borsalar çökmüş ve birçok firmanın ödeme güçlüğüne düşmesi tüm uluslar arası finans piyasalarını tehdit eder hale gelmiştir.⁷

Finansal kriz başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde başlamakla birlikte 2008’in son aylarından itibaren gelişmekte olan ülkeleri, bu arada Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerini de etkilemeye başlamıştır. Birçok ülke krizin atlatılmasına yönelik önlem paketleri açıklamış, milyar dolarları bulan bu paketler ile firmaların satış ve üretim rakamlarında meydana gelen azalmalar

⁷ Pelin Ataman Erdönmez, (2009) “Küresel Kriz ve Ülkelere Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankalar**, Sayı:68, ss.85-101.

engellenmeye çalışılmış, krizin istihdama getireceği olumsuz etki göz önünde bulundurularak işten çıkarmaların önüne geçilmek istenmiştir. Türk Cumhuriyetleri'nde de krize yönelik önlemler alınmış, paketler açıklanmıştır. Özellikle Özbekistan'da faaliyet gösteren firmalar alınan önlemler ile krizin etkisinin çok az olduğunu belirtmişlerdir.

Ankete katılan Türk Firmaları'ndan %73,68'i son ekonomik krizden etkilendiğini belirtmiştir. Tablo 21'de firmaların son ekonomik krizden nasıl etkilendikleri gösterilmiştir.

Tablo 21: Son Ekonomik Krizden Trük Firmaları Nasıl Etkilendi

Krizin Etkileri	Yüzde (%)
Satış miktarlarımız azaldı	33,73
Üretim miktarımızı düşürdük	21,69
Alacaklarımızı tahsil edemiyoruz	15,66
Personel çıkarmak zorunda kaldık	13,25
İhracatımız azaldı	9,64
Borçlarımızı ödeyemiyoruz	6,02

Tabloya göre ankete katılan firmalardan %33,73'ü son ekonomik krizin satış miktarlarında azalmaya neden olduğunu belirtmiştir. Satış miktarlarındaki azalmaya bağlı olarak firmaların %21,69'u da üretim miktarlarında azalma olduğunu belirtmiş, %15,66'sı alacaklarını tahsil edemediklerini, %13,25'i ise personel çıkarmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Ankete katılan firmalardan %9,64'ü ihracat rakamlarında azalma olduğunu belirtirken, %6,02'si ise borçlarını ödeyemediklerini belirtmiştir. Firmaların satış rakamlarındaki azalma karlarının da azalmasına neden olmuş, buna bağlı olarak bir çok firma yatırım kararlarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Bununla ilgili olarak sorduğumuz "Son ekonomik kriz yatırım kararlarımızı etkiledi mi?" sorusuna firmaların verdikleri cevap Tablo 22'da gösterilmiştir.

Tablo 22: Son Ekonomik Kriz Yatırım Kararımızı Etkiledimi?

Etkiledi/Etkilemedi	Firma Sayısı	Yüzde (%)
Etkiledi	8	26,67
Etkilemedi	22	73,33
Toplam	30	100

Tabloya göre ankete katılan firmalardan %26,67'si son ekonomik krizin yatırım kararlarını etkilediğini belirtmiş, geri kalan %73,33'lük kısım ise etkilemediğini belirtmiştir. Son ekonomik krizden etkilenen firmaların yatırımlar ile ilgili kararları Tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo 23: Kararımızı Nasıl Etkiledi?

Etkilenme Şekli	Firma Sayısı	Yüzde (%)
------------------------	---------------------	------------------

Kararımızı erteledik	26	86,67
Kararmızdan vazgeçtik	4	13,33
Toplam	30	100

Tabloya göre, son ekonomik krizin kararlarını etkilediğini belirten firmalardan %86,67'si yatırım kararlarını ertelediklerini, geri kalan %13,33'lük kısım ise yatırım kararlarından vazgeçtiklerini belirtmişlerdir.

Son ekonomik kriz bizim ülkemizde de son derece etkili olmuş, özellikle özel sektör açısından büyük bir daralma yaşanmıştır. Açıklanan son ekonomik paketler ile bazı sektörlerde satışlarda ve üretimde hareketlenmeler yaşanmış ve dolaylı olarak bundan diğer sektörlerde olumlu etkilenmiştir. Türk Cumhuriyetleri'ne yatırım yapan birçok Türk firmasının aynı zamanda Türkiye'de de hali hazırda yatırımları bulunmaktadır. İki ülkede de yatırımları bulunan firmalara sorduğumuz "Son ekonomik krizde hangi ülkedeki yatırımınız daha çok etkilendi?" sorusuna firmaların verdikleri cevaplar Tablo 24'de gösterilmiştir.

Tablo 24: Son Ekonomik Krizin Etkilerinin Türkiye ile Karşılaştırılması

Krizin Etkileri	Yüzde (%)
Türk Cumhuriyetlerindeki firmalarımız daha fazla etkilendi	56
Türkiye'de ki firmalarımız daha fazla etkilendi	20
Tüm yatırımlarımız aynı ölçüde etkilendi	24

Tabloya göre ankete cevap verenlerin %56'sı Türk Cumhuriyeti'ndeki işletmelerinin daha fazla etkilendiğini belirtirken, %20'si Türkiye'deki işletmelerinin daha çok etkilendiğini belirtmiş, %24'ü si ise her iki ülkedeki işletmelerinin faaliyetlerinin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Anketimize katılan 5 firma ise Türkiye'de yatırımı olmadığını belirtmiştir.

3.Çözüm Önerileri

Sovyetler Birliğinin dağılmasından itibaren Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında birçok alanda işbirliği çalışmaları devam etmektedir. Ankete katılan Türk Firmalarına sorduğumuz sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik bazı konularda sorunlar bulunmaktadır. Bu alanlarda yapılacak düzenlemeler ve alınacak önlemler ile bu ülkelere yatırım yapmak isteyen gerek Türk Firmaları ve gerekse diğer ülke firmaları açısından daha güvenilir ve cazip bir iş ortamı oluşturulabilecektir. Ülkemizde de zaman zaman karşılaştığımız gibi, dış yatırımcıların en büyük beklentilerinden birisi ülkedeki güven ortamıdır. Yatırım yapmak isteyen firmalara başta hukuki düzenlemeler olmak üzere, diğer alanlarda güven ortamının oluşturularak her türlü desteğin sağlanması, Türk Cumhuriyetleri

açısından hem istihdamın artırılması hem de ülke kaynaklarının etkin ve verimli kullanılarak GSMH'nin artırılması açısından önemli olacaktır.

3.1.Politik (Siyasi) Alanda Alınacak Önlemler

Türk Cumhuriyetleri'ndeki siyasi yapıyı incelediğimizde, bu ülkelerde Sovyetler Birliği'nin izlerini görmek hala mümkündür. Demokratik sistemin gelişebilmesi ve kurumlar arasındaki yapının sağlanabilmesi, sosyal ve ekonomik alanda düzenlemeler yapılabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bütün sorunların çözümünde en önemli merkez, siyasi otoritenin alacağı etkin kararlardır. Bu kararlar ile yabancı yatırımcılara güven sağlanması, hali hazırda yabancı yatırımcılar açısından cazibe merkezi olan Türk Cumhuriyetleri'ne olan ilgiyi artıracaktır. Bu süreçte her türlü hukuki düzenleme çok önemlidir. Vergisel yapıdan kaynaklanan uygulamaların bazıları, ankete katılan firma yetkilileri tarafından eleştirilmiş ve bu sorunların hukuki düzenlemelerle siyasi otorite tarafından çözülmesinin gereği vurgulanmıştır. Ayrıca gümrük işlemlerinden kaynaklanan sorunların da çözülmesi gerekmektedir.

3.2.Ekonomik Alanda Alınacak Önlemler

Ekonomik alandaki sorunların başında, bir ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyini gösteren ve kalkınmasına yardımcı olan bankacılık alanındaki eksikliklerden kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Açılacak yeni bankalar ve mevcut bankaların yapılarında yapılacak değişiklikler ile modern bankacılık hizmetlerinin verildiği, eğitilmiş personele sahip olan ve şube sayısının artırıldığı bir banka sektörü ile yatırımcılar; para transferi, kredi işlemleri, ithalat ve ihracata yönelik işlemler gibi her türlü bankacılık işlemlerini kolaylıkla yapabileceklerdir. Sermaye piyasalarının da gelişmesi gerekmektedir. Zaten bankacılık alanında yapılacak her türlü düzenlenin sermaye piyasalarının da gelişmesine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

3.3.Sosyal Alanda Alınacak Önlemler

Sosyal alandaki sorunların en başında kamudaki haksız uygulamalar gelmektedir. Gerek hukuki düzenlemelerdeki eksikliklerden ve gerekse kamu çalışanlarının tutumlarından kaynaklanan bu uygulamaların, siyasi otoritenin yapacağı yasal düzenlemelerle ortadan kaldırılması gerekmektedir. Zaten bütün sorunların temelinde de hukuki düzenlemelerdeki eksiklikler gelmektedir. Burada siyasi otoritenin ülkede yatırım yapacak yabancı yatırımcılar için, güven ortamını sağlayıcı her türlü yasal değişiklikleri en kısa zamanda yapması gerekmektedir. Sosyal sorunlardan bir diğeri ise güvenlik sorunudur. Yine bununla ilgili olarak yapılacak düzenlemeler ve alınacak önlemler güvenlik sorununu ortadan kaldıracaktır. Eğitim ve sağlık alanındaki aksaklıklar da özellikle Türk yatırımcıların aileleri açısından ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Burada Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından ve Türkiye'deki gönüllü kişi ve organizasyonlar tarafından açılan eğitim kurumları yetersiz kalmaktadır.

Bunların sayılarının artırılması gerekmektedir. Açılacak eğitim ve sağlık ile ilgili kuruluşlar sadece Türk yatırımcılar açısından değil, aynı zamanda ülke vatandaşları açısından da çok önemlidir.

3.4. Teknolojik Alanda Alınacak Önlemler

Teknolojik alandaki aksaklıklardan özellikle iletişim ve internet alt yapısındaki eksiklikler yatırımcılar açısından acil çözüm bulunması gerekli hususlardır. Teknolojiye bağlı olarak yan sanayideki eksiklikler ile bakım ve onarım alanındaki özellikle kalifiye teknik personelin eksikliği de ciddi bir sorundur.

3.5. Diğer Alanlarda Alınacak Önlemler

Ankette karşılaşılan diğer en önemli sorun, vasıflı personel temininde yaşanmaktadır. Hem vasıflı eleman bulmak zor, hem de bulunan elemanların diğer personel ile uyumlu çalışmasını sağlamak güç olmaktadır. Bunun için yatırımcıların aldıkları personeli eğitime tabi tutması gerekmektedir. Çalışan personelin etkin ve verimli olabilmesi için maddi ve manevi olarak daha iyi imkânlar sağlanmalıdır. Alt yapı eksikliklerinden kaynaklanan sorunların da çözülmesi firmalar açısından faaliyetlerin etkilendiğini artıracaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Türkiye'nin önüne çok büyük ve önemli fırsatlar çıkmıştır. Bir çoğu ile ortak bir tarihi geçmişe sahip olduğumuz Türk Cumhuriyetleri ile siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğini her alanda geliştirmeye devam etmeliyiz. Özellikle ekonomik alanda bugüne kadar yapılan yatırımlar devam ettirilmeli ve yatırımcılara her alanda kolaylıklar sağlanmalıdır.

Türk Cumhuriyetleri'ne yatırım yapan Türk Firmaları'nın karşılaştıkları sorunları tespit etmeye yönelik yapmış olduğumuz anketimize katılan firmaların vermiş oldukları cevaplardan anlaşıldığı üzere, ilgili firmalar birçok sorunla karşı karşıyadırlar. Bu sorunların en önemlileri; hukuki yapıdan kaynaklanan sorunlar, bankacılık alanındaki eksikliklerden kaynaklanan sorunlar, vergi sistemi ile ilgili sorunlar, gümrük işlemlerinde karşılaşılan sorunlar, haberleşme ve internet gibi iletişim alanında yaşanan sorunlar, ulaşım alanında yaşanan sorunlar, ülkelerdeki politik istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunlar, politik istikrarsızlığa bağlı olarak kamudaki haksız uygulamalardan ve bürokratik engellemelerden kaynaklanan sorunlar, alt yapı alanındaki sorunlar ile personel temininde ve çalıştırılmasında yaşanan sorunlar gelmektedir. Bu sorunların çözümünde gerek ülkelerin siyasi otoritelerine gerekse yatırım yapan firmalara

büyük görevler düşmektedir. Yapılacak hukuki düzenlemelerle kısa zamanda bu sorunların büyük bir kısmına köklü çözümler getirilmesi mümkündür.

Sonuç olarak; Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin her alanda geliştirilmeye devam edilmesi, öncelikle ülkemizin imkanlarını daha gerçekçi değerlendirerek bu ülkelere yapılacak ekonomik nitelikli taahhütlerin karşılanabilecek boyutlarda olmasına özen gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz açısından her alanda stratejik önem arz eden Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerimizin gerçekçi ve somut temeller üzerinde geliştirilmesi, kalıcı ve tutarlı bir ekonomi politikası tespit edilmesi bir zorunluluk haline gelmiş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Azerbaycan Ülke Raporu, TİKA Raporları, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.04.2009
2. Faruk Uysal, (2004) “Özbekistan Ülke Raporu”, **Tika Raporları**, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.05.2009
3. Kabasakal, Öner; “Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Kalkınmalarında Tika’nın Rolü”, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/kazak.doc>, e.t. 04.04.2009
4. Kazakistan Ülke Raporu, TİKA Raporları, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=276>, e.t. 01.05.2009
5. Muhammet Akdiş, “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler- Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler”, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak5.htm>, e.t., 04.04.2009
6. Pelin Ataman Erdönmez, (2009) “Küresel Kriz ve Ülkelere Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankacılar**, Sayı:68, ss.85-101.

Summary

ENCOUNTERED PROBLEMS OF THE TURKISH FIRMS INVESTING IN TURKISH REPUBLICS AND SOLUTION RECOMMENDATIONS

Raif PARLAKKAYA

(Selchuk University, Turkey)

Huseyin CHETİN

(Selchuk University, Turkey)

Halil AKMESHE

(Selchuk University, Turkey)

Due to the shared values (religion, language, culture, geographical closeness...) cooperation in different areas with the Turkish republics that have numerous natural resources and declared their independence in 1992 is growing continuously. Leading economic cooperation areas are: foreign trade, construction contracting, investment, banking and finance. Following the declaration of independences by Turkish republics many Turkish firms have started investing to these states and the investments are still continuing in an ascending manner.

Aim of this study is to bring up the economic, political, social and technological problems of Turkish entrepreneurs that are investing in Turkish republics which have declared their independences following the dispersion of Soviet Union. A questionnaire is applied to a sample group of firms that have invested in these regions and solution recommendations are tried to be developed with respect to the determined problems.

Key Words: Turkey-Central Asia Economic Relationships, Entrepreneur, Foreign Investment, Central Asia Turkish Republics.